

HÜYRLUKGA - HEMRA HİKÂYESİ

Hüyrlukga - Hemra, bahşilar tarafından toylarda, eğlencelerde anlatılan ve çok sevilen bir hikâyedir. Türkmen, Uygur, Kazak, Karakalpak ve Özbek Türkleri arasında yaygındır.

Metin ERGUN

Hüyrlukga-Hemra hikâyesi Türkmenistan'da bir çok defa neşredilmiştir. Hikâyenin ilk neşrini Türkmenistan İlimler Akademisi profesörlerinden B. A. Garriev 1941 yılında yapar¹. Garriev'in çalışması 1950 yılında ikinci defa basılır.

Hikâyeyi A. S. Mirbadaleva 1960 yılında üçüncü defa neşreder². Hikâyedeki şiirlerin büyük bir kısmı A. Koçetkov tarafından 1944 yılında Rusça'ya tercüme edilir³.

Hikâyenin ilk ilmi neşrini A. S. Mirbadaleva 1963 yılında yapar⁴. Bu, araştırmacının doktora tezidir. Hikâyeyi daha sonra A. S. Mirbadaleva, B. Memmetyazov ve A. Durdiyeva «SSSR Halklarının Eposı» serisinde neşrederler⁵. Moskova «Nauka» neşriyatı tarafından yapılan bu neşirde hikâye Türkmen Türkçesi ve Rusça olarak iki dilde verilmiştir. Hikâye Türkmenistan'da

son olarak Amangul Durdiyeva tarafından 1978 yılında Aşgabat'da neşredilir⁶.

Hüyrlukga-Hemra, bahşilar tarafından toylarda, eğlencelerde anlatılan ve çok sevilen bir hikâyedir. Bugün de Türkmen bahşılarınca sevilerek anlatılan hikâyelerdendir. Kaynaklar, Nazar Baga Morsioğlu, Nuri Halıkov, Öre Kebeyev, Öre Seyitmedov, Hakım Gurbanov, Övlüyagulu, Bayar Bayramov, Gurban Övezov, Muhat Gandımov ve Gılıç Ödeyev gibi meşhur Türkmen bahşılarının repertuarlarında Hüyrlukga-Hemra hikâyesinin olduğunu belirtirler.

Bu kadar yaygın olmasına rağmen Hüyrlukga-Hemra'nın musannifi belli değildir. Hikâyeyi Hemra mı tasnif etmiştir; Hemra kimdir; yaşamış bir aşık mıdır? Bu sorulara tam olarak cevap veremiyoruz.

Cumhuriyet bülbülüsün a beğim,
Savcı⁴ ile selâmetle gidersin.
Gerçi yaşın ufak, idaren kâmil⁵,
Azmine hiç kimse olamaz hâil,
Böyle ayrılığa değiliz kail,
Demli'yi hasretle dilgir edersin.

Demli Müftü Hasan COŞKUN

8.8.1934 - Sorgun

1. Müftü Hasan Efendi hakkında daha geniş bilgi için, Durali Doğan'ın,

Yozgat Şair ve Yazarları adlı eserine bakılabilir.

2. Bu konuşma metni ve şiir, İdarecinin Sesi Dergisi, Ocak 1989, Cilt: 3, Sayı: 1'de yayımlanmıştır.
3. Havza, Samsun'un ilçesi.
4. Savcı, Kaymakam'ın 2 yaşındaki oğludur.
5. Kaymakam Şevket Eker 1931 yılı Mülkiye Mektebi mezunu olup, 1974'de Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü görevinden emekliye ayrılmıştır.

Türkmenistan İlimler Akademisi' -nin Magtimgulı Adındaki Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nün yazmaları arasında «Hüyrlukga-Hemra» hikâyesinin adına kayıtlı 20'den fazla elyazması vardır⁷. Aslında bunlar, çeşitli zamanlarda bahşılardan yapılan derlemelerdir. Hikâye bahşılardan yazılarak derlenmiştir. Bu derlemelerin bir çoğunda hikâye eksiktir. En iyi derleme, Aba Garriev tarafından 1939 yılında Lenin rayonunda Nazar Baga'dan yapılan derlemedir. Enstitüdeki kayıt numarası 574 olan bu derleme Latin harfleriyedir ve eksiksizdir. Nazar Baga'dan yapılan derlemenin yanında Övlüyagulu, Nuri Halıkov, Öre Seyitmedov ve Hakim Gurbanov'dan yapılan derlemeler de güzeldir.

Yukarıda da söylediğimiz gibi hikâyenin musannıfı belli değildir. Yalnız Garriev gibi bazı araştırmacılar, hikâyeyi Kör Seyit adlı bir bahşının tasnif ettiğini söylerler⁸. Fakat bu konuda fazla delil yoktur. Hatta Kör Seyit'in kim olduğu da tam olarak bilinmez. Araştırmacılara göre hikâye XVI. yüzyıl ile XVIII. yüzyıl arasında tasnif edilmiştir.

Hüyrlukga-Hemra hikâyesi Türkmen, Uygur, Kazak, Karakalpak ve Özbek Türkleri arasında yaygındır. İlk derlemeleri XIX. yüzyılda yapılır. Hikâye, Uygur ve Kazaklar'dan 1870 yılında Türkmenlerden ise 1876 yılında derlenir.

Hikâye, klasik halk hikâyeleri gibi aşk teması üzerine kurulmuştur. Yalnız hikâyedeki sevgili peridir, olağanüstü özellikleri vardır, periler aleminde yaşar, şekil değiştirebilir vs. Anadolu halk hikâyelerinde olağanüstü olaylar azdır. Hızır, bade içme gibi mefhumların dışında fazlaca olağanüstü unsur yoktur. Hüyrlukga-Hemra hikâyesinde ise olağanüstü unsurlar çok fazladır. Periler, devler, dev ülkesi, sihirli kuşlar vb. olağanüstü unsurlar hikâyede fazlasıyla mevcuttur. Bu yönüyle Hüyrlukga-Hemra Anadolu halk hikâyelerinden ayrılır. Bu fantastik un-

surların fazlalığından dolayı hikâyenin konusunun halk masallarından alındığını ileri süren araştırmacılar vardır. A. Kekilov, hikâyenin «Patışanın Üç Oğlu» masalıyla benzerlikler gösterdiğini söyler⁹. Bunun yanında hikâye ile «Memmetcan» masalı arasında da benzerlik vardır¹⁰. İki mahsulün konusu da, kahramanları da birbirlerine çok fazla benzemektedir.

Dede Korkut kahramanlarından Delî Dumrul'un Azrail'e karşı gelmesi, onunla kavga etmesi motifi Hüyrlukga-Hemra hikâyesinde de vardır. Canını almaya gelen Azrail'e karşı çıkan Hemra, onunla kavga eder, ona canını almamasını söyler. Halk Hemra için canını vermek ister. Delî Dumrul'daki gibi sonunda Hemra'ya yeniden ve uzun bir ömür verilir.

Hikâyenin özeti şöyledir: Hisrov adlı bir padişahın çocuğu yoktur. Hisrov padişahı bir düğünde halk, çocuğu olmadığı için alaya alır. Hisrov, çocuk sahibi olmak için dua etmek üzere Hazreti Ali'nin mezarına gider. Yolda Hızır'la karşılaşır. Hızır, sayesinde biri kız dört çocuk sahibi olur. Yalnız bu çocukların ömürleri çok kısa verilmiştir. Azrail padişahın Hemra adındaki en küçük oğlunun canını almak ister. Hemra, Azrail'le kavga eder. Halk, Hemra'nın yerine canını vermek isteyince Allah, Hemra'ya uzun bir ömür verir.

Hisrov padişah, bir gece rüyasında «Bilbilgöye» adlı bir kuşa âşık olur. Oğullarını o kuşa aramaya gönderir. Hemra yolda ağabeylerinden ayrılır. Giderken bir yerde uyur. Rüyasında Hüyrlukga adlı periye âşık olur. Hüyrlukga da rüyasında Hemra'ya âşık olur. Hemra, Hüyrlukga'nın yardımıyla Bilbilgöye'yi ele geçirir. Kuşu babasına getirmek için yola çıkar. Yolda ağabeylerini arayıp bulur. Üçü birlikte gelirken büyük oğlanlar, bir kuyu başında Hemra'nın gözlerini oyarlar. Sonra da kuyuya atarlar. Bilbilgöye'yi de padişaha kendileri götürürler.